

מראי מקומות לסוגיות הנלמדות

פרשת יתרו חגיגה ז. - יא:

ז. וגמילות חסדים ותלמוד תורה.

כ' הטו"א, נ"ל דאע"ג דכייל לת"ת בהדי הנהו, לא דמי להו, דהני לעיקר מצוותן יש להם שיעור למעלה, וכל שהוא מוסיף יש מצוה ומקבל עליה שכו, שיעור למעלה לתוספת, וכל שהוא מוסיף יש מצוה ומקבל עליה שכו, כדאמר בירושלמי [הובא בתוד"ה והביכורים] וכו' לא חשיב אלא דברים שהוא מוסיף עליהם ויש בעשייתן מצוה וכו', אבל ת"ת עיקר מצוותו וחיובו אין לו שיעור, אלא מחויב ללמוד יום ולילה כפי כחו וכו', ואע"ג דאמר בפ"ק דנדרים [ח.]. האומר אשכים ואשנה פרק זה וכו' נדר גדול נדר לאלקי ישראל, ומפרש הגמ' דאין זה מושבע ועומד מהר סיני, דאי בעי פטר נפשיה בק"ש שחרית וערבית, אלמא יש שיעור לת"ת, הא פירש שם הר"ן דמ"מ מצוה מה"ת איכא משום ושנתם, [אלא משום דשבועה חיילא על דבר שאינו מפורש בתורה אע"פ שהוא דאורייתא], יעו"ש. וכו' עוד, דה"ה גמילות חסדים דמוקי לה בירושלמי בגמ"ח שבגופו, דמי לת"ת דאין לו שיעור לעיקר מצוותו וחיובו כת"ת.

ז. איתבייה ולא יראו פני ריקם וכו' מה חגיגה וכו'.

פי' המאירי, דהקושיא משום דנאמר מעתה מה חגיגה שבעה אף ראייה שבעה, [ולפ"ר צ"ב, דאדרבה, בחגיגה אין חיובו אלא להביא פעם אחת, ושבעה האמור בה היינו לתשלומין], ותירץ לו, שלא נאמר אלא על עיקר הרגל, שאף עיקר חגיגה אינה אלא ביום ראשון.

ז. או אינו אלא בעופות ומנחות וכו', מה חגיגה האמורה להדיט זבחים, אף ראייה האמורה לגבוה זבחים.

מכאן הקשו על מש"כ הרמב"ם [בפ"א ה"א] שיביא עמו קרבן עולה בין מן העוף ובין מן הבהמה. וכו' מהר"י קורקוס שהיתה לו גירסא אחרת, שגורס או אינו אלא במנחות. ובמכילתא [פ' משפטים] מצאתיה או אינו אלא בכספים וכו', מה להלן בזבחים וכו'. ולפ"ז זבחים כולל כל שהוא מין שנזבח וכל דמים בין בהמה בין עוף. וכו"כ המאירי ע"פ המכילתא. והסיף דבא למעט כספים שלא יביאם לעזרה, ומ"מ בירושלים מביא כספים, והוא מש"כ גדולי המחברים שמי שאין בידו עולות יביא עמו כסף, [וז"ל הרמב"ם [שם ה"ג], בעת שיעלה אדם לירושלים לחוג, אם היו בידו קרבנות הראיה יביאם, או יעלה עמו כסף לקנות הקרבן וכו', אפי' היה בידו שווה כמה זהובים אסור לו לעלות ריקם בלא כסף ובלא קרבן, ולמה אסרו שיעלה בידו שווה כסף, גזירה שמא לא ימצא למכור או שמא ימצאו המעות [שיקבל בדמי שווה כסף שלן] סיגים. [ומשמע מלשונו, דמדרבנן עובר ב"ולא יראו פני ריקם" כשלא הביא כסף].

ז. ר"י ברבי יהודה אומר וכו' ואין נראין ריקנין משום שנא' ולא יראו פני ריקם.

הקשה הטו"א, מאי קמ"ל בזה, פשיטא, הא מקרא מלא הוא וזיל קרי בי רב הוא. מיהו לפמש"כ הרמב"ם [פ"א ה"א] וז"ל, הראיה האמורה בתורה היא שנראה פניו בעזרה ביו"ט ראשון של חג ויביא עמו קרבן עולה, ומשבא לעזרה ביום ראשון ולא הביא עמו עולה, לא די שלא עשה מ"ע אלא שעבר עליו על ל"ת, שנא' ולא יראו פני ריקם, עכ"ל, ולפ"ז הלאו דולא יראו וגו' הוא תנאי למצות עשה של ראית פנים דיראה כל זכורך, ומעכבת אותו, ונפק"מ, שאם אין לו קרבן, לא אמרי' דאתי עשה דיראה וגו' ודוחה ל"ת דלא יראו פני ריקם, דשאני הכא דהל"ת מעכבת לעשה, דאם ראה פנים בלא קרבן, אף העשה לא קיים וכו', והיינו דקאמר האי תנא ואין נראין ריקנין, פי' בשום ענין וכו', ואפי' א"א לו בקרבן לא אמרינן דמ"מ יראה.

ושוב כ' דדברי הרמב"ם ק"ל טובא, דמנ"ל הא, ועוד, שבפרשת משפטים וכי תשא נאמר מצות ראית פנים, ולא נאמר הלאו בסמוך, אלא בפרשת ראה לחוד, ש"מ דאין קרבן מעכב למצות ראית פנים וכו', ומ"מ א"ש הא דתני ואין נראין ריקנין אפי' כשא"א לו בקרבן ראייה, ולא אמרינן עדל"ת, משום דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, כדאמר בזבחים [צ"ז]. [ואפי' מאן דמשני התם בענין אחר, לא פליג בהא].

וז"ל השפ"א, ואין נראין ריקנין וכו' בעיקר הרגל, פי' דהברייתא אתי לאשמעינן דאפי' הולך לעזרה ב' פעמים בעיקר הרגל, צריך להביא עמו בכל פעם קרבן, דבזה מודה ר' יוחנן, ותמהני על הטו"א שנדחק בזה מאי קמ"ל הא מקרא מלא הוא וכו', ואיני יודע כוונתו, דטובא קמ"ל דאפי' הביא כבר קרבן, אם בא עוד הפעם בעיקר הרגל שרי, [א"ה, לשון "שרי" צ"ב או תיקון, דלכאו' כוונתו כמש"כ לעיל, דאם בא פעם שנית בעיקר הרגל, צריך להביא קרבן שני], ובכל ימי הרגל לר"ל אסור ג"כ ליראות ריקם. [יעו"ש שכ' דלשי' הרמב"ם יקשה קושית הטו"א].

ז. ואין נראין חצאין, סבר רב יוסף למימר מאן דאית ליה עשרה בנים דלא ליסקו האיזנא חמשה וכו'.

כ' השפ"א, לכאו' היה נראה דכיון דמקרא דכל זכורך יליף לה, א"כ אפי' אם כבר נראו חצאין לא יצאו, וצריכין ליראות שנית כולן ביחד לקיים כל זכורך, א"כ תמוה טובא, מאי מקשה ליה אביי הי משוית זריזין והי פושעין, הלא אנן בדיעבד נמי קאמרינן, דאם לא נראו כולם ביומא קמא, צריכין ליראות שנית כולן ביום שני או ביום אחר, ואפי' אם נאמר אין סברא לומר דע"י שחסר אחד יעכב המצוה של של כל ישראל, [א"ה] לישא ד"כל ישראל" צ"ב, דאנן בכל בניו איירינן], מ"מ י"ל דרובן הוי ככולהו, והיינו דנקט לשון חצאין.

ז. בתוד"ה והבכורים. בירושלמי ר' ברכיה בעי למה לא תנינן עפר לסוטה וכו', א"ר יוסי וכו' ואלו אע"פ שמוסיף עליהן, אין בעשייתן מצוה.

טפילה בחגיגת ט"ו, [דלב"ש לית להו טפילה, כמש"כ רש"י ח. בד"ה יום ראשון].

ז: ברש"י ד"ה ביו"ט אינן באות. אע"פ שיש להן תשלומין. עיקר מצותן ביום ראשון וכו'.

כ' הרש"ש, לכאור' אין זה אלא למ"ד לקמן [ט]. כולן תשלומין דראשון. אך לפי מה שפירש שם [בד"ה כולן תשלומין זל"ז] יום ראשון שהוא נראה להביא, עיקר לדידה, [וימים שלאחריו תשלומין לו], אתי שפיר אף לדידה. אבל מ"מ דבריו צ"ע, דבביצה [כ:]: איתא דב"ה בעצמן השיבו דמקרי קבוע להם זמן, מטעם דאם עבר הרגל ולא חג אינו חייב באחריותו.

ובטו"א הקשה לטעמא דרש"י, א"כ חגיגה וראיה לא יקרב ביו"ט אחרון דפסח ודסוכות, דכיון דאין עיקר מצותן בימים אלו, דמו לנדריים ונדבות דאפי' לב"ה אין קריבין ביו"ט, אלמא תנן לקמן [ט]. מי שלא חג ביו"ט ראשון של חג, חוגג את כל הרגל ויו"ט האחרון של חג, והאריך בזה. ויעו"ש שתי' מתחילה, דביו"ט אחרון, כיון דאי לא אקריביה היום שוב אין לו תשלומין, הו"ל מעוות לא יוכל לתקון מעתה, משו"ה דוחה יו"ט אחרון, משא"כ יו"ט הראשון דיש לו תשלומין למחר וליומא אחרא, אי לאו טעמא דרש"י דעיקר מצוותן ביו"ט ראשון, לא היה דוחה יו"ט. [ואולי יתיישב קצת לפ"ז קושית הרש"ש]. ודחה זה, [יעו"ש הטעם], ומסיק וז"ל, ולי נראה דהיינו טעמא דחגיגה וראיה דוחין יו"ט, מהאי קרא גופיה, [שהביא לעיל בהשו"ט בקושיתו, מפסחים ע:]: דכתיב וחגותם חג לד' שבעת ימים, ואי אין דוחין יו"ט, לעולם לא משכח"ל שבעה אלא ששה, אלא ש"מ דוחין יו"ט בין ראשון בין אחרון. [ושפיר הו"ש שבעה משום דאינו דוחה שבת, כמבואר בפסחים שם. ואע"ג דהאי קרא בחגיגה כתיב, צ"ל דיליף שמחה מחגיגה. ומ"מ קצ"ע, דאיכא למיפרך מה לחגיגה שהוא דבר שבחובה].

ז: בתוד"ה עולות. והא דלא מייתי להו נדרים ונדבות וכו' דנפיק בהו משום שלמי שמחה וכו'.

הטו"א תירץ קושיתם, דאע"ג דיוצאין, אפ"ה אינן קרבין ביו"ט, דהא בלא"ה, כל נדרים ונדבות [חוץ מעולה] יש בהם צורך הדיוט דהא הבשר נאכל, ואפ"ה אין קרבין ביו"ט מטעמא דמפרש בביצה [כא]. דכהנים כי קא זכו משולחן גבוה קזכו, פי' דעיקר השחיטה משום צורך גבוה נעשית, ולא משום אכילת הדיוט, ונעשה צרכי הדיוט טפל לשל גבוה, ה"נ אע"ג דיוצא יד"ח שלמי שמחה בנו"נ, מ"מ עיקר השחיטה נעשית לשם נו"נ שמחוייב ועומד כבר, אלא שממילא יצא יד"ח שלמי שמחה דהא יש לו בשר וכו', משא"כ באם הביא שלמים מיוחדים לשם שלמי שמחה, דהשתא עיקר הקרבן נעשה לצרכי הדיוט שיהא לו בשר במה לשמוח, אלא שהתורה הקפידה שיהא של קרבן דוקא, נמצא עיקר שחיטה נעשה לצורך אוכל נפש דהדיוט, אלא שצורך הדיוט זה א"א בלא הקרבה, הלכך נעשה צרכי גבוה טפל לשל הדיוט ומותר להקריב ביו"ט, דהו"ל כאילו חלק גבוה זוכה משולחן הדיוט ממצות המקום.

וכ' ע"ז החת"ס, ולפע"ד התוס' מיאנו בסברא זו וכו', בשלמא בעלמא אמרינן נו"נ אין קרבין, אלא ישבות ביו"ט ממלאכה זו, אבל השתא שצריך על כרחו לעשות מלאכת שחיטה זריקה והקטרה בבהמה אחת לשלמי שמחה, איך נאמר שלא יעשו זאת המלאכה בבהמה שהיא כבר קדושה לנדר ונדבה, אלא יעשו בבהמה אחרת שמקדיש עתה לשלמי שמחה דוקא.

ז: בתוד"ה עולות. והא דלא מייתי להו נדרים ונדבות וכו' דנפיק בהו משום שלמי שמחה כדאמרי' בסמוך, דאיכא לאוקמה שכבר קרבי שמחה.

הקשה הטו"א, לרבה דאית ליה הואיל [פסחים מו:]: ה"נ נימא הואיל ואי מיקלעי ליה אורחים חזי ליה הני נדרים ונדבות לצורך שלמי שמחה דאורחים. ותי' השפ"א, דלא מצינו בגמ' הואיל רק באוכל נפש, דכיון דאי מיקלעי ליה אורחים חזי להו, הוי בכלל יאכל לכל נפש, אבל נדרים ונדבות אינן בכלל אוכל נפש, כמו שכתבת, דעיקרן לגבוה, וגם התוס' מודו בזה, רק ההיתר בשלמי שמחה הוא משום שהתורה היתירו, ובזה

כ' הטו"א, דבהאי ירושלמי ניחא מה דקשה לי אמאי לא חשיב שני דברים שאין להם שיעור, לציצית ולולב, דאמרינן במנחות [מא:]: ציצית אין לו שיעור, כיו"ב לולב אין לו שיעור, ומוקי לה דאין לו שיעור למעלה אבל יש לו שיעור למטה כדמפרש התם, ולפ"ד הירושלמי ניחא, דהני אם מוסיף על שיעורן ועושה ציצית ולולב גדולים יותר משיעור מצותן, אין בעשייתן מצוה ואין מקבלין שכר ע"ז יותר מכי עשה כשיעורן. וכ' ע"ז המהרצ"ח, לא ידעתי לפ"ז איך שבחו חז"ל בגיטין [נו]. ציצית הכסת, [שהיתה ציציתו נגררת ע"ג כסתות, וכ' המהרש"א שם שהיה זהיר במצות ציצית], ועיין מג"ס ס' י"א סק"ו. [שכ' דר"י היה עושה ארוכין משום גרדומין, ופי' בלבושי שרד, כדי שאם יפסקו יהיה בנשאר כשיעור, ועיין בפמ"ג דמ"מ יהיה שלישי גדיל ושני שלישי ענף, ומשמע מהלבו"ש דאין התוספת מכלל המצוה, אבל להפמ"ג לכאור' גם הנוסף מכלל המצוה, ויל"ע], ובס"י כ"א סק"ג. [דשו"ט אי אסור שהיהו נגררין על הקרקע, ומשמע דהכל מכלל המצוה. אמנם אפשר דמירי בבגד ארוך וציציתו כשיעור].

ז: בתוד"ה ר' יוחנן. ולאידך לישנא דאתא ואייתי בו ביום קאמר דלא מקבלינן [מיניה טפי] משום בל תוסיף.

כ' מהרצ"ח, עיין תוס' ברה"ה [כח: בד"ה ומנא תימרא] שהחליטו דאין עוברין על בל תוסיף בעשיית המצוה שני פעמים ביום, וצע"ג.

ז: המקמץ והמצרף נחושת והבורסי פטורין מן הראיה.

עיין בהגהות חש"ל שכ', דחלוקין מהני דתנא במתני' [ב]. דפטורין, דאפי' למ"ד לקמן [ט]. בחיגר ביום ראשון ונתפשט ביום שני פטור משום שכולו יומי תשלומין דראשון ונינהו, אבל מקמץ ומצרף נחושת בראשון שטיהרו גופן בשני חייבין. [דהא אף ביום ראשון היה בידו ליטהר. ולא דמי לחיגר שאין בידו להתפשט], ותי' בזה קושית תוס' לעיל [ב]. בד"ה חוץ אמאי לא תשיב להני דהכא במתני'. [א"ה, לכאור' נכלל במש"כ תוס' שם דלא חשיב אלא הני דפסולן בגופן, לאפוקי מקמץ וכו' שפסולן מחמת דבר אחר, אמנם נפק"מ בפסול מחמת דבר אחר שאין בידו לסלקו, כגון שהמלך כופהו לאומנות זו דמקמץ וכו', ונסתלק ביום שני].

ז: אמאי, דבר שבחובה היא, וכל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין.

הקשו תוס' [לקמן ח. בד"ה אמאי, וכבר כ' המהרש"א שם דעל כרחך אסוגיא דהכא קאין], הא בלא"ה א"א להביא עולות מן המעשר, כדיליף בספרי דבעינן שמחה שיש בה אכילה. ותירצו, דהו"מ להקשות כן. ובשפ"א הקשה ע"ז, דמ"מ למסקנא מאי קמ"ל התנא דאין עולת ראיה באה רק מן החולין, פשיטא. ולכן פי', דעיקר הרבותא דבא מן החולין ולא מעולה שנדר ונדב כבר, דהוה ס"ד דסגי בהכי כיון דסו"ס אינו בא ריקם, [דהא יסוד המצוה אינו שיוקדש ויוקרב למזבח עבור חובתו כשאר חייבי עולה, אלא העיקר והתכלית הוא ההבאה ידידה, שאינו נראה ריקם, כמש"כ הקה"י [סי' ג], ומח"ט נסתפק שם דלא יועיל בעולת ראיה מה דמהני בשאר קרבנות, שאדם מביא קרבן על חבירו וחבירו יוצא בזה ידי חובתו, שהרי הוא עכ"פ נראה ריקם, יעו"ש דמסיק דאפ"ה מהני], וקמ"ל דעולת ראיה רק מן החולין. ובהכי מיושב נמי הא ד"כמשפט" דפ"ק דחולין [כא]. [שנתקשו תוס' גם בזה אמאי אצטריך קרא, תיפו"ל דאין מביאין עולות מן המעשר, ותירצו דהו"מ לדאי נסבה], דאי לאו קרא הו"א דיכול להביא ולהתכפר עולת עוף שכבר נדר מקום [יעו"ש עוד].

ובעיקר קושיתם כ' הגראמ"ה, דעדפיא ליה להקשות דבר הפוסל בקרבן בדיעבד. [דהא דמעות מעשר שני אין לוקחין מהן עולות, אינו מדיני הקרבן, אלא מדיני קדושת המעשר שני, ולא נפסל הקרבן כשעבר ולקח, אבל הא דיליף דאינו בא אלא מן החולין, מדיני הקרבן הוא, ומעכב].

ז: ח. הא קמ"ל חגיגת ט"ו אין חגיגת י"ד לא, אלמא קסבר חגיגת י"ד לאו דאורייתא.

ובפיר"ח כ', וז"ל, אסיקנא קסברי בית שמאי חגיגת יו"ט הראשון היא מה"ת, אבל חגיגת י"ד אינה מן התורה. עכ"ל. ומשמע דב"ה פליגי בהא. ולפ"ז מיושב לכאור' קושית תוס' [ח. בד"ה אלמא]. אמנם צ"ב, דאטו טעמא דב"ש אתא לאשמעינן, ותו דהא לא פליגי אלא במאי דשרו

לא שייך הואיל, דמ"מ כל שאינו שוחט כדי לאכול לשמחה, ליכא התירא דקרא. [אכן בתוס' בפסחים [מו: בד"ה רבה] שהקשו דגם בשבת נימא הואיל וראוי לחולה שיש בו סכנה, משמע דלאו דוקא באוכל נפש אמרינן הואיל]. [א"ה, המהר"ם חלאה תי' קושית התוס' בפסחים וז"ל, דשאני יו"ט דמלאכה בשעתה [בהיתר] נעשית, שהרי מותר כל היום בהכנת אוכל נפש, אלא דלערב איגלאי מילתא למפרע דבאסור נעשה, אבל בשבת האיסור קיים וההיתר מתחדש, ובשעת עשיית האיסור עדיין לא נתחדש ההיתר, עכ"ל, ואולי ע"ז נימא בהיתרא דשלמי שמחה ביו"ט, שאינו משום אוכל נפש, וכמש"כ השפ"א. והתוס' בפסחים י"ל דס"ל כתיורין ר"י דהכא, דלפ"ז אין שייך הואיל].

ז: בתוד"ה עולות. והר"י מתרץ דלא אמר בסמוך דנפיק בשלמי שמחה בנדרים אלא (היינו) [היכא, ב"ח] שהקריבם משום שמחה וכו'.

כ' השפ"א, יפה תמה בס' בית ישראל על הר"י, דהרי הכהנים יוצאין בחטאות ואשמות, א"כ על כרחק א"צ להביא על דעת שלמי שמחה. מיהו אפשר לומר, דס"ל לתוס' דמה דמרבין לקמן לרבות כל מיני שמחות לשמחה היינו בשוחט לשם שמחה, אבל נדרים ונדבות אינם בכלל מיני שמחה, וחלק הכהנים דכתיב בהו למשחה לגדולה, הוי בכלל מיני שמחה, [ולא חלק הבעלים שאינם בכלל למשחה, כמש"כ התוס' בזבחים [עה: בד"ה בכור], [הלכך בעינן שישחטם לשם שמחה דוקא]. אכן למש"כ הרשב"ם בפסחים [ק"ט: בד"ה כגון] דבפסח ובכל הקרבנות שייך למשחה, א"א לומר כן].

ח. אלמא קסבר חגיגת י"ד לאו דאורייתא.

כ' במרומי שדה, וראוי לדעת, דרבותינו התוס' מפרשי לאו דאורייתא היינו שהוא מדרבנן לגמרי, [ואינה באה אלא כדי שיהא הפסח נאכל על השובע וכו', דמשמע בירושלמי דהא דפסח נאכל על השובע היינו מדרבנן, גזירה משום שבירת עצם, שאם לא היתה באה על השובע, מתוך שהוא רעב לאכול הבשר שסביב העצמות, היה בא לידי שבירתן. לשון התוס' דפסחים [ע. בד"ה לאו]. ועיי"ש שכ' דבסוגיא דהכא אשכחן תנא שהוא מדרבנן], דלמ"ד שהוא מה"ת היה דוחה שבת וטומאה, והרי היא כפסח ממש, אבל רש"י והרמב"ם לא מפרשי הכי, אלא פ"י לאו דאורייתא שאינו חובה מן התורה, אבל מצוה איכא, והדברים עתיקים במס' פסחים.

ח. לרבות כל מיני שמחות לשמחה וכו'.

כ' החת"ס, בודאי כי פשטיה דמצות שמחה אינו יוצא מידי פשוטו בכל מיני שמחות, יין ישן ובגדי צבעונים וקליות ואגוזים [כפסחים קט.], אלא ילפינן גז"ש מעיבל דמצות עשה לזבוח שלמים לשם שמחה ובשעת שמחה, וגז"ש להחמיר אתי ולא להקל, דודאי אין מקרא יוצא מידי פשוטו דכל היום חייב להיות שמח וטוב לב בכל מיני שמחה, אך ילפינן מעיבל דבעינן נמי שלמי שמחה אם אפשר לו וכו'.

ולפ"ז בשמעתין לרבות כל מיני שמחה, לא קאי אפשטיה שמחה דקרא, דפשטיה הכי הוא ואפ"י בגדי צבעונין ויין ישן וכ"ש בשר חולין ועופות, אלא אדרשא גז"ש מהר עיבל דלהחמיר שצריך שלמים, והו"א כי התם שצריך לזבוח דוקא שלמים מיוחדים לאותה שמחה, קמ"ל יתורא כל מיני קדשים אפ"י נדרים ונדבות חטאות ואשמות ובכור. והשתא הו"א אפ"י עופות ומנחות יוצא בהם ידי שלמי שמחה, קמ"ל בחגך, מי שחגיגה באה מהם, ואתי רב אשי ואמר דלא צריך [להדרשא דמי שחגיגה באה מהם], דאין שמחה אלא בבשר, פירוש, אותה השמחה דמוסיפין מגז"ש דעיבל, נהי דמיתורא ילפינן להקל על הגז"ש דא"צ שלמים מיוחדים וכו', אבל מ"מ לא יעלה על דעת שיוצא אותה השמחה אלא בבשר הראוי לשלמים, לאפוקי עופות ומנחות, [ואייתר בחגך למיירש ולא באשתרן], אבל בודאי מודה רב אשי דפשטיה דקרא לא איירי מבשר דוקא וכו'. עכ"ל [בקיצור קצת].

ח. בתוד"ה טופלין, יש ליתן טעם במילתא דתרוייהו וכו', דס"ל לחזקיה התם [אדם. ב"ח] חולק חובתו לשתי בהמות וכו', ור"י סבר דס"ל לר"י אין אדם חולק חובתו וכו'.

עיינן ברש"ש שביאר, דלחזקיה דהשתי כסף יכול לחלקן לשתי בהמות שכל א' תהיה שוה מעה, אלמא דמצטרפי שתי בהמות אהדדי לצאת בהן, לכן כמ"כ אף דבהמה השניה כולה ממעשר, מצטרפת עם הראשונה שהיא מן החולין והו"ל טפילה, [אבל לר"י דאין אדם חולק חובתו, שאין השניה מצטרפת להשלים שיעורא דב' מעות, ה"נ לא מצטרפת, ולא חשיב טפילה, כיון שבהמה השניה כולה ממעשר].

ובטו"א פשיטא ליה איפכא ונתקשה בדברי התוס' וז"ל, ואני תמה, הא כלפי לייא וכו', כיון דלחזקיה חולק הב' מעות שהן שיעור חגיגה לשתי בהמות, אלמא השניה נמי שם חגיגה עלה, מדמצטרפין דמיה להשלים לשיעור דמי חגיגה, כ"ש שאין ראוי לטפל בהמה לבהמה ולהביא השניה בדמי מעשר, כיון דעל השניה נמי שם חגיגה ומצטרפין להשלים השיעור שתי כסף, ולר' יוחנן דאמר אין חולק חובתו לשתי בהמות ואינו משלים לשתי כסף, כ"ש דהראשונה עיקר והשניה ראויה לבא בדמי מעשר. [יעו"ש שהאר"י, ומסיק דהני תרתי פלוגתי דחזקיה ור"י לאו בחדא טעמא תליא].

ח. בתוד"ה משום סקרתא. וי"ל דשאני הכא דקדושה ועומדת כיון דחייב מה"ת ולקדשו וכו'.

הקשה הטו"א, מה בכך דמחויב מה"ת להקדישו, אפ"ה כיון דאינו קדוש מאליו בכבור, וצריך לקרוא עליו שם ולהקדישו בפה, יש בו משום שבות דאין מקדישין, והא טעמא דאין מקדישין מפרש התם משום מקח וממכר שמוציאו מרשותו לרשות הקדש, והא נמי הכי הוי כיון דאינו קדוש מאליו אלא ע"י קריאת שם וכו'. וז"ל השפ"א, כוונתם מבוורת כיון דהעשירי מאליו קדוש ומחויב להקדישו, ליכא שבות, ולא דמי לחייבי חטאות ואשמות שיכול להביא איזה בהמה שירצה, ובחנם מגמגם הטו"א בדבריהם. [וכ"כ באמרי ברוך, אבל עדיין יש לגמגם בזה, למה יהיה רשאי להביאם תחת השבט ועי"ז יהיה העשירי קודש, כיון דאין מקדישין ביו"ט. הוספת חתנן]. [א"ה, לכאור' כוונת השפ"א, דאין הקדושה חלה מכוחו ובמעשה ידיה, אלא כל שהוא עשירי במינו, התורה מקדשתו. ועיינן מנח"ח [מצוה ש"ס אות י"ד] דמה"ט אין שייך שאלה במעשר בהמה, ולפ"ז הטו"א לשיטתיה שכ' בר"ה [כח: ד"ה הרי, הו"ד בקומץ מנחה שם] דמהני שאלה, הרי דס"ל דאיהו מקדיש ליה]. וע"ע ברש"ש.

ח. בתוד"ה משום סקרתא. ומכל הני שינויי לא יתכן בכורות פ' בתרא [נח]. אמאי נקט סקרתא.

כ' במרומי שדה וז"ל, נראה ברור דעיקר היישוב על קושיתם וכו', דידוע דלא נתחייבה בהמה לעשר אלא לאחר שהכניסה לדיר, ואז אפ"י נשאר בדיר פחות מעשרה, חובה לצרפן לדיר אחר, ולפ"ז, אי משום דאין מגביהין תרו"מ ביו"ט, היה שרי אם הכניסן לדיר ביו"ט, דהוי כמו שעשה עיסה ביו"ט, או הכניס שבלין לעשות מהן עיסה ונמלך למולקן, דטבלא ביומיה, ומותר לעשרן ביו"ט כמו דאיתא בביצה [יג.], וה"נ ס"ד דשרי כה"ג, משום תנן דאסור משום סקרתא, אבל הא ודאי דאם הכניסן לדיר לפני יו"ט, אסור לעשרן ביו"ט משום דאין מגביהין תרו"מ, וגם משום מתקן, [יעו"ש לעיל מינה, שביאר דלתוס' בביצה [ט.], תרי טעמי לאיסור הוו, חדא משום מתקן וחדא משום הקדש], שהרי כבר נאסר למכור, ולשחוט עד שיעשר.

ח. נכסים מרובים ואוכלין מועטין, מביא עולות מרובות וכו'.

כ' בטו"א, על כרחק מקרא דאיש כמתנת ידו נפקא ליה הא דמביא עולות מרובים, ומייתי לה בסיפא וה"ה לרישא, אלא דהתם משמע ליה לרבותא דאיש כמתנת ידו על חגיגה נמי קאי, אע"ג דכתיב גבי עולת ראיה, ומשום דחגיגה וראיה מילף ילפי מהדדי לכל מילי, לפיכך כברכת ד' הכל לפי הברכה, שדינן ליה נמי אחגיגה, מיהו כל חד וחד לפי הברכה ששייך בו, גבי עולות כפי ברכת הנכסים דהא כולן כליל, וגבי שלמי חגיגה הנאכלין לפי ברכת ריבוי האוכלים. [ועי"ש בסו"ד דקמ"ל מקרא דצריך שיביא שלמי חגיגה מרובים לפי ברכת האוכלים, ולא יביא שלמי חגיגה מועטין ולריבוי האוכלין יביא שלמי שמחה, אלא צריך להביא הכל לשם שלמי חגיגה לפי ריבוי האוכלים].

ח: הפריש עשר בהמות לחגיגתו, הקריב חמש ביו"ט ראשון, חוזר ומקריב חמש ביו"ט שני.

כ' במרומי שדה וז"ל, למדנו מכאן עיקר גדול בתורה, שאע"ג שיוצאין בבהמה אחת, מ"מ כל זמן שמביא הרי זה בכלל מ"ע זו מה"ת, וכדאיתא בירושלמי שהביאו התוס' כאן [בד"ה חוזר], לעולם הוא מוסיף והולך ודוחה יו"ט עד שיאמר אין עוד בדעתו להוסיף, וכלל זה הוי בכל התורה, ונכלל במה ששינוי במס' פאה אלו דברים שאין להם שיעור וכו' והראיון, דמשמע גם ראיית פנים בעזרה, אע"ג שכבר יצא בפעם הראשון, מ"מ אם נכנס עוד הפעם הוי מצוה, וכמו בענין תקיעת שופר דאע"ג דשבות הוא ואסור לתקוע בחנם בר"ה, מ"מ כל זמן שדעתו לתקוע הוי בכלל מ"ע, ומשו"ה נהגו במאה קולות אף שלא נזכר בגמ'. [יעו"ש מה שנו"נ באורך לפ"ז בסוגיין ובשאר דוכתא]. וכ"כ גם בהעמק שאלה פרשת יתרו, והביאו בקה"י בקידושין [סי' ל"ד], וכו' ע"ז דקצת יש לדחות דשאני חגיגה דכתיב איש כמתנת ידו, וזהו עיקר השיעור שיביא כמתנת ידו וכפי הסכמתו ודעתו, ואע"ג דקרא בעולת ראייה כתיב, ילפינן חגיגה וראיה מהדדי.

ח: הפריש עשר בהמות לחגיגתו וכו' חוזר ומקריב חמש ביו"ט שני, ור"י אמר כיון שפסק שוב אינו מקריב וכו', כאן בסתם כאן במפרש.

כ' המאירי, אם פירש בשעת הפרשתו שליוס ראשון הוא מפרשם, חוזר ומקריב הנותרות במועד בתורת חובה, שהרי תשלומין של יום ראשון הוא, ואם הפרישם בסתם, אם פסק הקרבתו מפני שגמר היום או מפני שאין לו עכשיו אוכלוסין לאכול, חייב לחזור ולהקריב, שלא נתייאש מהקרבנות וכו', הא אם לא גמר היום וכן שהיו לו אוכלין ופסק מלהקריב אינו חייב לחזור ולהקריבם, שהרי תשלומין דראשון אין כאן, שלא פירשו בהם לראשון, ועיקר חגיגה בשאר הימים אינה שנחייבהו להביאם, הא אם רצה להקריבן, מקבלין ממנו כל החג אפי"י כמה פעמים, כמו שבארנו בעולת ראייה, ויש שחולקין שאין לדון בזו חגיגה כראיה, ומפרשים שבסתם אינו מביאם כלל משום בל תוסיף, ובמפרש מביאם, מכיון שפירש ליום א', כולם נעשין לו כיום אחד. ולשני פירושין אלו, יו"ט שני דקאמר, אף מחוה"מ הוא אומר כן. [ולקמיה הביא פיר"ח].

ח: בתוד"ה חוזר. א"ר זירא וכו' דר' יוחנן דאמר [כן הגיה הב"ח] טופל מעות וכו' דהוא אמר דוחה, ור"ל דאמר אדם טופל בהמה לבהמה וכו' דהוא אמר אינו דוחה.

כ' בטו"א לבאר הירושלמי וז"ל, דר' יוחנן אית ליה דוחה משום דאמר טופלין מעות למעות ולא בהמה לבהמה, אלמא שם חגיגה על כל הבהמות [ובעינין שתבוא כל אחת מהן מן החולין, ולכה"פ במקצתה], משו"ה דוחין כולן יו"ט, ור"ל דאמר טופלין בהמה לבהמה, אלמא אין שם חגיגה על כולן אלא על הראשונה בלבד, משו"ה הוא אומר אין דוחה יו"ט. והמאירי הביא ג"כ ד' הירושלמי לסייע לפיר"ח, ומסיק וז"ל, למדנו שבבהמות של טפילה הדברים אמורים, שאם טפל מעות למעות, דוחה בחגיגה [אצ"ל כחגיגה, ור"ל דכולהו עשר בהמות הוו כחגיגה לדחות יו"ט], שהרי יש בכל בהמה מהן צד חולין שהוא עיקר חגיגה, הא אם טפל בהמה לבהמה אינו דוחה, שהרי יש שם בהמה שאין בה עיקר חגיגה כלל, וביו"ט ראשון הוא שמקריבין אותם, מפני שחל עליהם שם חגיגה [וצ"ב מהו"ש שם חגיגה"ש שאינו "עיקר חגיגה", ואינו דוחה, וביותר צ"ב איך מהני לר' יוחנן אם טפל בהמה לבהמה, דלכא"ו אפי"י בדיעבד אין מועיל, והו"ו שלמי נדבה ולא חגיגה].

ט. עבר הרגל ולא חג וכו' על זה נאמר מעוות לא יוכל לתקון.

הקשה הטו"א מאי "על זה" נאמר דקאמר, הא בכל המצוות הקבוע להן זמן, בעבר הזמן הו"ל מעוות לא יוכל לתקון. וי"ל דמשמע ליה לתנא דהני תרתי דקאמר קרא, דהו"ל מעוות ואינו יכול לתקון, וגם חסרון שאינו יוכל להמנות דסיפא דקרא, מיירי בחדא מילתא, והא ליתא אלא בחגיגה, דכשעבר הרגל ולא הקריבו, אע"ג שעדיין יכול לחייב להקריבו שהרי עובר עליו בבל תאחר בג' רגלים וכמש"כ בסמוך, מ"מ הו"ל מעוות שאין יכול לתקון גבי מצות חגיגה, כיון שלא הקריבו בזמן חגיגה

ברגל, ומ"מ עדיין מצות הקרבה דבהמה זו עליו להקריבה לשם נדבה, ואי המתין לה ולא הקריבה עד שמתה או נגנבה, אינו חייב באחריותה, ופקע מצות הקרבתה לגמרי, והו"ל חסרון שאינו יכול להמנות ג"כ באותה בהמה עצמה, והיינו דתנן לישנא דלא חג בעבר הרגל אינו חייב באחריותה, והא לא שייך לאחריות אלא בהפריש ברגל וכו', דאילו בכל המצוות הקבוע להם זמן, בעבר זמנו בטל מצותו לגמרי. [ועיו"ש שהקשה ע"ז, דבמתני' דסוכה כז. ליכא לפרושי הכי].

ובמרומי שדה כ', נראה משום שבכל מצות עשה מועיל תשובה, והוי כאילו עשה, אבל החגיגה באה להשפיע ברכה במועד, דהשלשה רגלים הויין ראש השנה לתבואה, ולפירות האילן, ולמים, [ר"ה טז], ואם חסרה החגיגה חסרה הברכה, ולזה לא מהני תשובה. [ואולי י"ל לפ"ז דגם מצות סוכה בחג מהני להשפיע ברכה במה שנידונין על המים, ושפיר תני לה גם במתני' דסוכה].

ט. איזהו מעוות לא יוכל להתקן זה הבא על הערוה והוליד ממנה ממזר.

ביבמות [כב:]: מקשה מהכא אהא דאמר התם דאם הוליד ממזר ועשה תשובה מקרי עושה מעשה עמך, ופריך והאי בר תשובה הוא והתנן מעוות לא יוכל לתקון וכו', ובב"ב [פח:]: אמרינן דעירות אפשר בתשובה, ומוקמי' לה בתוס' שם [בד"ה התם] דוקא כשלא הוליד ממזר, דבהוליד ממזר הא אמרינן דאינו בר תשובה, [וכ"כ ת"י ביבמות כא. בד"ה הני]. ועיין בקובץ הערות [סי' י"א אות א'] שהוכיח מזה כמו שצייד לומר שם, דלידת הבן שהוא ממזר היא עבירה בפני עצמה. [מלבד העבירה של מעשה ביאה האסורה, דנראה דעתו שע"ז מהני תשובה, כמו היכא דלא הוליד בן]. אמנם בשם ה"ר חיים כ' תוס' בב"ב הנ"ל, דאע"ג שהוא מעוות לא יוכל לתקון, מ"מ אפשר בתשובה שצוהו הקב"ה, דלא צוה לו אלא שיעשה תשובה.

ט. זה הבא על הערוה והוליד ממנה ממזר.

בהגהות פור"י נתקשה באריכות הלשון, דסגי לומר זה שהוליד ממנה ממזר, וכו' דמכאן ראייה למה שנסתפקו הפוסקים דאשת איש שנתעברה באמבטי אם הולד ממזר, דלכא"ו מכאן ראייה דהולד ממזר, וסד"א דאפי"י ככה"ג מקרי מעוות וכו', על כן אמר זה הבא על הערוה, דדוקא ככה"ג הוי מעוות וכו', ולאפוקי אם נתעברה אשת איש ממנו באמבטי אע"ג דהוי ממזר, מ"מ לא מיקרי מעוות וכו'. [ועיין בקובץ הערות [סי' י"א אות א'] שנסתפק שמא לידת הבן שהוא ממזר היא עבירה בפנ"ע, מלבד העבירה של מעשה ביאה האסורה].

וז"ל הטו"א, מדנקט לישנא דהבא על הערוה, משמע חייבי כריתות דוקא, [דאפילו למ"ד אין קידושין תופסין בחייבי לאוין, מ"מ לא מצינו שקרויין ערוה], ומדנקט הבא על הערוה והוליד ממזר, ש"מ דס"ל לר"ש בן מנסיא דאין ממזר אלא מחייבי כריתות דוקא. [יעו"ש מה שהקשה לפ"ז. ועכ"פ לדבריו לכא"ו נתיישב קו' הפור"י, דמילתא אגב אורחיה קמ"ל באריכות לשון זה, דאין ממזר מחייבי לאוין].

ט. ומי אמר ר' יוחנן הכי, והאמר חזקיה וכו' ור' יוחנן אמר אף בלילה אינו מביא, א"ר ירמיה שאני טומאה דיש לה תשלומין בפסח שני.

עיין בטו"א, דבנזיר [וכן בזב דלקמן בסמוך] דכתיב בקרבנותיהם "ביום השמיני", דפרט קרא ליום השמיני בלחוד [אלא דמרבה בתו"כ מקרא דכשר אף משמיני ואילך], ש"מ שמיני עיקר והשאר תשלומין לו, כי היכי דבחגיגה דכתב רחמנא "אותו" דמשמע יום ראשון עשה הכתוב עיקר והשאר טפל לו, [אבל גבי יולדת דלא כתיב "ביום מלאת", אלא "ובמלאת", משמע שכל הימים שאחר מלאת שוין, ואין זה תשלומין וטפל לחבירו. יעו"ש].

ט. והאמר חזקיה נטמא ביום מביא בלילה אינו מביא.

לרש"י ותוס' איירי חזקיה ור' יוחנן בנזיר שנטמא בשמיני לטהרתו מטומאה ראשונה, אבל המאירי כ' דלהרמב"ם א"א לפרש כן, דפסק [בפ"ו מהל' נזירות הט"ו] כמ"ד בנזיר [יח.]. שאפי"י נטמא ביום שמיני

קודם הבאת קרבנותיו, מביא קרבן אחד על שתי הטומאות. ופלוגתא דחזקיה ור' יוחנן, בחגיגה גופא היא, שאם נטמא בראשון ביום עצמו, לכו"ע מביא קרבנותיו כשיטהר, הואיל וכבר חל עליו חיוב קרבן רגע אחד שהיה טהור, ופלוגתאיהו בנטמא בלילה, וכמבואר ברמב"ם [פ"ב ה"ה] שחילק דנטמא בליל יו"ט פטור אף כשיטהר, ונטמא ביום חייב, דהלכה כחזקיה שהיה רבו של ר' יוחנן. וה"ה במי שנעשה חיגר ביו"ט ראשון, שאם נעשה חיגר ביום, כבר נתחייב, ומביא כשיתפשט, וסוגיין כשהיה חיגר קודם היום. [וכן פירש השפ"א, והחש"ל בשם אחיו מדעתם].

ט. שאני טומאה דיש לה תשלומין בפסח שני.

כ' הטו"א, מספקא לי אם היה בראשון טמא ועוד דיחוי אחר כגון חיגר, ונטהר ונתפשט בשני, למ"ד פסח שני תשלומין דראשון, אם יש לו תשלומין או לא. מי אמרינן מידי דהוה אחיגר בעלמא ביום ראשון, דשוב אין לו תשלומין בשני אע"פ שנתפשט כיון דכולן תשלומין דראשון, או דילמא שאני הכא דהא בלא"ה לא חזי בראשון מפני הטומאה, ואפ"ה לא מידחי כי נטהר וחזי בשני, תו לא מהני הא דנעשה חיגר ביום ראשון למידחי לגברא דכי הדר חזי ונתפשט בשני למידחיה. [יעו"ש דמייתי כע"ז ממחומין אחר מחומין דחייב, ומספק"ל [במנחות נז.] אם יצאת המנחה בין חימוץ לחימוץ, אי מהני בה פסול יוצא שלא ילקה מחומין אחרון, דדילמא כיון דבלא"ה מיפסלא בחימוץ ראשון, יוצא לא מהני בה].

ובקובץ הערות [סי' ל"ז אות ו'] כ' לפשוט ספיקו, משום דלפוטרו בשני אין צריך שיהא פטור בראשון, אלא להיפוך, דלחייבו בשני צריך שיהא חייב בראשון, ואילו משכח"ל שבראשון הוא לא חייב ולא פטור, לא מיחייב בשני, [יעו"ש לעיל מינה, שהוכיח כיסוד זה מכח סתירת הסוגיות ממנחות הנ"ל לזבחים [צט.]. שנתקשה בזה הטו"א עצמו], וא"כ חיגר והוא טמא בראשון, אף דמה שהוא חיגר בראשון אינו פוטרו בפועל כיון דבלא"ה הוא טמא, מ"מ א"א לחייבו בשני, כיון שאינו חייב בראשון ושני אינו אלא תשלומין דראשון. וכ' עוד שם [באות ז'] ועוד נראה בפשיטות, דכיון דגלי קרא דטמא בראשון חייב בתשלומין בשני, על כרחיך צ"ל דגזיה"כ הוא דטמא אינו פטור כלל, אלא שאינו יכול להקריב מפני טומאתו, וכמו בשחל יום ראשון בשבת דחייב בתשלומין בשני לכו"ע, [כמש"כ הטו"א עצמו בתו"ד], ואם היה חיגר ביום ראשון בשבת ודאי פטור בשני, ה"נ ביום היה חיגר וטמא.

ט. ברש"י ד"ה כולן תשלומין זה לזה. אין לך יום שאין חובתו תלויה בו בעצמו למי שלא נראה בימים שלפניו, יום ראשון שהוא נראה להביא, עיקר לדידיה וכו'.

כ' הרש"ש, לכאו' יפלא מדוע לא פירש כפשוטו דבאיזה יום שירצה יקריב. ועיין מש"כ לעיל ז': [דפירש"י שם הטעם דעולת ראה ושלמי חגיגה קרבין ביו"ט ראשון לבי"ה אע"פ שיש להם תשלומין, משום דעיקר מצותן ביום ראשון, אלמא לכולהו אמוראי איכא יום שהוא עיקר]. ועוד נ"ל, משום דבריש יומא קרי ר"א לשמיני דחג טפל לסוכות שהוא תשלומין להם, ומשמע דאליבא דכו"ע קאמר, אבל יש לפרש דשמיני לכו"ע תשלומין לסוכות, וחיגר בשבעת ימי הסוכות לכו"ע פטור וכ"כ הטו"א. [א"ה, לכאו' עיקר לישנא דתשלומין זל"ז הכריחו לרש"י לפרש כן. דאי כולן שוין הן ובאיזה שירצה יקריב, אין כאן תשלומין, אלא הרחיב הכתוב זמן המצוה לשבעה ימים].

ט. בתוד"ה זה. אבל שאר עבירות רוצח וגזלן אין עדין לפניו.

כ' המהרש"א, גזל בכדי נקטו, דהא בלאו האי טעמא קאמרינן במתני' דמעוות יוכל לתקון הוא, [דיכול הוא להחזירו ולתקן], [ובתו"ט הגיה בדבריהם "עבודה זרה", מכח קושיא זו, יעו"ש], ואולי בגזל את הרבים קאמרי, דאין לו תקנה שלימה כדאיתא בפ' הגזלן [ב"ק צד:]. ובמרומי שדה כ', ע"פ מה דאמרי' בב"ק [ס:] אקרא דכתיב חבול ישיב רשע גזלה ישלם, דאע"ג שמשלם רשע הוא, ור"ל עד שישלב הגזלה בעין, וא"כ קשה [אטעמא דמתני'] הרי גם בגזל אפשר להיות שכבר נאכל הגזלה,

וא"כ אינו מתוקן כל צרכו, וע"ז כ' התוס' דאין עדין לפניו, פי' דאינו ניכר שנאכל הגזלה, משא"כ ממזר. [א"ה, מדברי הרא"ש שם [סי' י"ב] מבואר דהאי קרא אסר לגזול מתחלה ע"מ לשלם, ומוקי לה כשאין התשלום מזומן, [דהא מיירי התם לגזול שעורים ולשלם עדשים דעדיפי מינייהו, דודאי שרי במזומנין, דזכות הוא לבעלי השעורים]. ועכ"פ לפ"ז לכאו' לא שמענו מהאי קרא דהמשלם דמי גזל הנאכל לא תיקן איסורו].

ט. בתוד"ה תשלומין. וההיא דלקמן דילפינן תשלומין לחג השבועות וכו' לא מסתבר למימר תשלומין זה לזה וכו'.

בס' ראשית ביכורים [הובא בהגהות אחיו בעל חש"ל כאן] הקשה ע"ז, מדברי הירושלמי המובא בתוס' לקמן [יז. בד"ה אף] דדוד המע"ה מת בעצרת, והיו כל ישראל אוננין והקריבו למחר, ולפ"ד תוס' כאן דבעצרת לכו"ע תשלומין דראשון ניהו, הא בראשון היו פטורים, וליפטרו לגמרי. והוציא מזה דהירושלמי לא ס"ל כמש"כ התוס', אלא דגם בעצרת הוה תשלומין זה לזה. [א"ה, ולפ"ז לכאו' יש מקום טפי למש"כ החק יעקב [סי' תע"ג סק"א] דמי שלא ברך שהחיינו בשבועות מברך כל שבעת ימי התשלומין, כיון דכולהו הוה כיום ראשון, לחייב בקרבן את מי שלא נראה קודם לכן. [ובשעה"צ [שם סק"ה] כ' דלא נהירא ואין לנהוג כן]. אמנם משמעות ל' השעה"צ דטעמיה דהח"י משום דיש תשלומין לשהחיינו כשם שיש תשלומין לקרבנות, וכבר כ' כע"ז בפמ"ג שם [בא"א סוף סק"א] דאם לא אמר זמן בסוכות, אומר בשמיני עצרת זמן אחד לחובת היום זמן שני לתשלומין כתפילה, [וכפה"ג מיירי בחו"ל, ועכ"פ קרי לה תשלומין], וא"כ אינו שייך להך דהכא].

וכ' ע"ז החש"ל, במח"כ לא ירדתי לסוף דעתו, דלכאו' אין התחלה לקושיתו, דהא דהמע"ה מת ביום, וכבר היה שעה אחת ביום שהיו ראויין להקריב קרבן ראה קודם שנעשו אוננין, וממילא תו לא פקע חיובן וכו', ובר מן דין, לפי מש"כ במל"מ [בפ"ג מהל' אבל ה"י, בסופו, וציינו הגרע"א ע"ד תוס' דלקמן], דלא היה להם דין אוננים כלל לענין שאין יכולין להקריב הקרבנות, רק מפני שהיו טרודין באבלו של דוד, והיו אסורין באכילת קדשים מפני שכתוב למשחה לגדולה, משו"ה [א"ה, ולתרוייהו לא ניח"ל למימר דפטורא דאונן שאני, דלא נמעט מתורת ראה כחיגר וחבריו, אלא משום דמכולהו מצוות מיפטור, והוה כמו שחל יו"ט ראשון בשבת שהוכיחו תוס' [ב. בד"ה איזהו] דודאי מביא קרבנותיו למחר, כיון דגברא חזי אלא שאין היום ראוי, אלא סבירא להו דכיון דפטורא דאונן מחמת גופו ולא מחמת דבר אחר, מישר שייך בהך פלוגתא דהכא].

ט. בתוד"ה כיון. צ"ע אם היה פשוט בראשון וחיגר בשני וכו'.

מדברי המהרש"א מבואר דספיקא דידהו בין לר' יוחנן ובין לר' אושעיא. והב"ח הגיה בדבריהם, דדוקא לר' יוחנן מספק"ל, דאיכא למימר דמיחייב כשהוא חיגר בתשלומין לראשון [שהוא עיקר] שהיה אז פשוט, אבל לר' אושעיא, כיון דתשלומין זה לזה, לא מיחייב. [ובשפ"א במוסגר כ' בשם הב"ח דלר' אושעיא פשיטא להו דחייב. וצ"ב. ובטעמא דמילתא צ"ב, לפי מה שמבואר מדברי רש"י [בד"ה תשלומין זל"ז] דס"ל לר' אושעיא דהשני עיקר למי שלא נראה להביא בראשון, דמשמע דלמי שנראה להביא בראשון מודה דהשני הוה תשלומין לראשון, וא"כ לכאו' שוין ר' יוחנן ור' אושעיא בזה שנראה להביא בראשון].

ובטו"א משמע ליה מדבריהם, דספיקא דידהו דוקא לר' אושעיא, אבל לר' יוחנן פשיטא להו דלא פקע מיניה חיובא דהוה עליה ביום ראשון כשהיה פשוט. אלא דקשיא ליה, בריש פרקין, דפריך למ"ד כולן תשלומין לראשון, הכל חייבין לאתויי מאי, ואמאי לא קאמר דהכל חייבין לאתויי הא דפשוט ביום ראשון ונעשה חיגר בשני.

וכ' ע"ז השפ"א, דבשלמא חיגר ביום ראשון ונתפשט בשני, שייך לרבות בלשון הכל חייבין [לר' אושעיא], דסד"א כיון דבראשון לא חזי פטור לגמרי, קמ"ל, אבל חיגר בשני דבראשון היה בר חיובא, אלא דצריך להשמיענו דבשני שנעשה חיגר לא פקע החיוב מעליו, זה לא נרמז בלשון הכל חייבין, דהתנא לא מיירי מתשלומין [למאן דמחויב ועומד כבר ולא הקריב], אלא מעיקר החיוב [דחיגר בראשון ונתפשט בשני לר' אושעיא, השתא הוא עיקר חיובו].

ט: ומי אמר ר' יוחנן הכי, והאמר ר' יוחנן ראה אחת בלילה וכו'.

י. היתר נדרים פורחים באויר.

הקשה הטו"א, הא בנדרים [עתה] ובב"ב [קכ:]: ילפינן בגז"ש דזה הדבר דשחוטין חוץ ודפרשת נדרים מהדדי לב"ה דסגי בג' הדיטות בהיתר נדרים וביחיד מומחה, אלמא כולה מילתא וכו' נלמד בגז"ש, ודבר הלמד בגז"ש יש להם על מה שיסמוכו, דהא תני סיפא הדינן והעריות בהדי הני דיש להם על מה שיסמוכו אע"ג דמג"ש אתיין, וי"ל דאי לא דגמיר לן בתורה שבע"פ היתר נדרים, לא הוי מוקי לגז"ש לענין זה, דמסברא אין לנו שיש לנדרים היתר. ולא הוה ידעינן למאי אתיא גז"ש זו כלל, א"נ הוה דרשינן לה לדרשא אחרינא [וכן דרשא דמועדי ד' לב"ש דהתם]. ובמצפ"א כ', דאי מגז"ש לא נשמע לחרטה לחוד, וע"ק קאמר דפורח באויר, וכל הני דקאמר בגמ', בחרטה לחוד איצטריך. [ורש"י בד"ה אחת, ובד"ה כל נדיב לב] הזכיר חרטה, [וכ"ה ל' המאירי במתניי], אבל בד"ה נשבעתי הזכיר פתח].

י. ר"א אומר וכו' אחת הפלאה לאיסור ואחת להיתר.

הקשה הטו"א, הא שמעינן ליה לר"א בערכין [כג.]. דס"ל כב"ש דאין שאלה בהקדש, ושמעינן לב"ש בנזיר [ט]. דכיון דאין שאלה בהקדש ה"נ אין שאלה בנזירות. ותיריך, דאין הכרח לומר משום דס"ל כב"ש בהא דהקדש דאין שאלה, דס"ל הכי בנזירות ג"כ. יעו"ש. [ואולי כוונתו כמש"כ הגראמ"ה מתחילה על קושיא זו, דמהאי קרא גופיה מחלק בין נזירות להקדש]. ובמרומי שדה כ', דהא דקאמר דנזירות הרי הוא כהקדש, אינו מדכתיב קדוש יהיה כמש"כ תוס' והמפרש בנזיר שם, דהאי קרא לא כתיב אלא בשיער נזיר כדאיתא בקידושין [נז.], אלא עיקר שם הקדש הוא בדאיכא קרבנות בנזיר, וא"כ בנזיר שמגלח על קרבנות אחרים, אינו הקדש, ואפשר לפרש האי קרא כי יפליא, לענין נזיר כה"ג. ובפור"י תירץ, דאפשר דמאי דס"ל לב"ש אין שאלה בהקדש, היינו ע"י פתח דמשוי ליה להקדש טעות, ואינהו ס"ל דהקדש טעות הקדש, אבל ע"י חרטה י"ל דיש שאלה, ומשכח"ל היכא דאינו רוצה שיתירו לו ע"י חרטה.

י. דילמא לאפוקי מדשמואל וכו', והא קמ"ל דאע"ג דלא הוציא בשפתיו.

וז"ל המאירי, ומ"מ לענין הקדש הן של מזבח הן של בדק הבית, כל שגמר בלבו והקדיש, אע"פ שאינו קדוש לענין מעילה, מצוה לקיימו, דכתיב כל נדיב לב. [וז"ל בשבועות [כו:], אע"פ שלענין שבועות אין מה שגמר בלבו כלום, כל שגמר בלבו דרך הסכמה נגמרת להיות איזה דבר שלו מוקדש אם למזבח אם לבדק הבית, אע"פ שאינו קדוש לענין מעילה, מ"מ מצות עשה עליו לקיימו, שהרי מצינו בעזרא בקדשים כל נדיב לב, וכן בתרומת המשכן כל נדיב לב הביאו. [ולפור"ר כוונתו דלא חייל הקדש כלל אחפצא, רק חיובא רמי אכתפיה דגברא להקדיש, דדוחק לפרש כוונתו דהוי כגידולי הקדש דקדושים ואין בהם מעילה כיון שאין בהם קדושת פה]. [ומיושב לכאן] לפי דבריו מה שהקשו [עיי' בטו"א כאן] במתני' דתרומות [פ"ג מ"ח] דנתכוין לומר עולה ואמר שלמים, שלמים ואמר עולה, לא אמר כלום עד שיהו פיו ולבו שוין, והקשו דבשלמא מה שאמר לא חל, כיון שלא נתכוין לכך, אבל מחשבת לבו אמאי לא חיילא. ולהמאירי י"ל, דלא אמר כלום שיחול קדושה אחפצא, ובחיובא דגברא לא עסקינו. אמנם קושייתם אכתי קיימא ארישא דנתכוין לומר תרומה וכו', דודאי הא דתרומה ניטלת במחשבה היינו לגמרי, דקדושה ומתרת השיריים].

י. שנשבעין לקיים את המצוה.

כ' השפ"א, מתוך פי' רש"י ותוס' כאן נראה דבאמת אין השבועה חלה, רק משום דמזכיר שם שמים לשבועה, מזדרז בנפשיה, והוא דלא כשיטת הר"ן בנדרים שם דלענין מלקות חל השבועה לקיים המצוה. ואפשר דזה פי' "ואקיימה", כיון דמן הדין אין השבועה חל, רק דוד המע"ה התפאר שכ"כ היה חושש לשם שמים שהזכיר שקיים המצוה ע"י השבועה. [ולא מיירי ממעלת הזריוות לקיום המצוה דעביד טצדקי שקיימנה].

כ' הגראמ"ה, משמע דבלא דרב פפא לא קשיא דר' יוחנן [דזב] אד"ר יוחנן [דזויר] כסוגיא דכריתות [דמקשה להו אהדי בלא דר"פ], די"ל דנזיר שנטהר בשקיעת החמה, יש לו תשלומין אף דלא חזי לקרבן [כפירש"י לעיל ט. בד"ה ור' יוחנן], משא"כ זב שלא נגמרה טהרתו עד הקרבן, בעי חזי לקרבן. ובכריתות פריך דר' יוחנן אדר' יוחנן, סמיך אדר' יוחנן דהכא דכל דלא חזי לא שייך תשלומין.

ט: או שביטל תפלה של שחרית או תפלה של ערבית.

כ' המהרש"א בח"א, וה"ה תפלת מנחה, אלא דנקט ליה דומיא דביטול ק"ש דלא שייך אלא שחרית וערבית, א"נ לרבנותא נקט ליה הכי, דאפי' תפלת ערבית ושחרית דיש להם תשלומין ביומו, מ"מ מיקרי מעוות לא יוכל לתקון כיון דלא התפלל בזמנו, וכ"ש תפלת מנחה דאין לה תשלומין רק ביום אחר. [ועיי' בברכות כו. דמספק"ל התם דדילמא ליכא תשלומין כלל למנחה, מה"ט דאינו ביומו, ועבר יומו בטל קרבנו, ופשיט מימרא דר' יוחנן דיש תשלומין, ומשום דצלותא רחמי ניהו, כל אימת דבעי מצלי ואזיל [ולפ"ז] י"ל דבחסור תפלת מנחה, לא מהני התשלומין להא דתפילות במקום הקרבנות, רק משום רחמי, משא"כ בחיסור שחרית וערבית. ואולי נכלל זה בדברי המהרש"א דבמנחה פשוט טפי דהוי מעוות לא יוכל לתקון. ויל"ע]. ועיי"ש בברכות דמוקים להך דהכא במזיד, מדקתני ביטול ולא קתני טעה, וא"כ צ"ב לפור"ד המהרש"א דמפרש לה אפי' במקום תשלומין].

ובתוס' המיוחסים להרא"ש גרס ותפלה של ערבית [בוא"ו, ולא כגי' דידן "או"], וכי ע"ז וז"ל, נ"ל דדוקא קאמר של שחרית ושל ערבית, דאז אין לו תקנה כיון שעבר עליו זמן שתי תפלות, אבל של שחרית לחודה, אית ליה תקנה להתפלל במנחה שתיים, וכן של ערבית לחודה אית ליה תקנה להתפלל של שחרית שתיים. ומיהו קשיא לי, אמאי נקט של שחרית ושל ערבית, הול"ל של שחרית ושל מנחה, ועוד לא הוי דומיא דק"ש של שחרית ושל ערבית דהתם או או קתני, דלגבי ק"ש לא מצינו דאם לא קראו בזמנו שיש לו תקנה לכשיגיע זמן ק"ש אחר לקרות שני פעמים, [א"ה, בב"י סו"ס נ"ח כ' בשם הכלבו שתי דעות בזה, וכן בשו"ע הביא שתייהן ולא הכריע, ועיי"ש בב"י הגר"א], ומיהו על כרחך צריכין למימר דאם ביטל תפלה אחת לא הוי בכלל מעוות לא יוכל לתקון, אלא דאגב דנקט ק"ש של שחרית ושל ערבית, נקט נמי לתפלה של שחרית ולתפלה של ערבית, ולעולם שתי תפלות הסמוכות זו לזו קאמר, דאין עוד תקנה להראשונה.

ט: מלמד שחזר הקב"ה על כל מדות טובות ליתן לישראל ולא מצא אלא עניות וכו'.

כ' בפיר"ח כדי שיהא ליבם שבור, וכוונתם לשמים, ועיניהם תלויות לרחמיו ולרוב חסדיו, והיינו דאמרי אינשי וכו', שגלוי וידוע לפני הקב"ה כשמרביץ עושר ובעטין בו, שנא' וישמן ישורו ויבעט וכו'. וז"ל תנודב"א זוטא [פ"ה], וציינו בהגהות בן אריה כאן], שמתוך עניותיהן של ישראל הם יראים את ד', שאם אין להם לחם לאכול ובגד ללבוש ושמן לסוך, הם מבקשים רחמים מן הממציא כל המציאות, כי ע"י עניות הם יראים את ד', ואין צדקות בא אלא מתוך עניות, ואין גמילות חסדים בא אלא מתוך עניות, ואין אדם ירא שמים אלא מתוך עניות, ואין אדם לומד דברי תורה אלא מתוך עניות וכו'.

ט: זה ת"ח שפירש מן התורה.

בפיר"ח שלהי סוגיין כ' בשם הירושלמי וז"ל, רב הונא וכו' מצאנו שויתר הקב"ה על ע"ז וג"ע ושפיכות דמים, ועל עזיבת התורה לא ויתר. ומלישנא דעזיבת התורה, וכן מדמייתי לה הכא, משמע דמיירי בת"ח שפירש מן התורה, אמנם הר"י בשע"ת [ש"ג אות י"ד] הביא סוף הך מימרא בלשון אחרת, ולא ויתר על עוון ביטול תורה. ומשמע מהאי לישנא דבכל אדם שמבטל מן התורה מיירי, ועוד, דעיקר דבריו שם להוכיח חומר בטול מצות עשה, [ולאפוקי מן הטועים לחשוב שאין אבדון ומות בשוא"ת רק בעובר בקום עשה], ואי מיירי דוקא בת"ח שפירש מן התורה, ליכא ראייה.

ועיין בקה"י בנדרים [סי' י'] שביאר ענין הזירוז לשיטה זו [דלא חיילא השבועה כלל] וז"ל, והזירוז הוא בזה שהזכיר שם שמים על מצוה זו, דמצד כבוד ש"ש יזדרז לקיום המצוה [וכמש"כ השפ"א]. ובילדותי כתבתי בס' שערי תבונה דהזירוז הוא לפי שטבען של בני אדם דבמצוה שקשה עליהן לקיימה מחפשים הוראת היתר באופנים שונים ומשונים להקל על עצמן, ועל זה הועילה השבועה שפיר, דממ"נ לפי טעותו שבודה מלבו שאין בזה מצוה או שאינו חיוב גמור, כבר הוא דבר הרשות ושפיר חלה השבועה ויהא מוכרח לקיימה מצד השבועה, וזה קצת ע"ד דרוש, ושוב אמרו לי שכ"כ בס' בינה לעתים להגאון בעל גידולי תרומה ז"ל.

ושיטה חדשה בזה מצאתי להמאירי ז"ל כאן [בנדרים ח.], שמבאר דבאמת וכו' נתמעט מצוה לגמרי דלא חל לא לענין קרבן ולא לענין מלקות מדין שבועת ביטוי, אלא שהדין נותן דהשבועה לקיים את המצוה הוי שבועת שוא, כלומר שבועת חנם, דהו"ל כנשבע על אבן שהוא אבן וכו', וכיון שאין בשבועה זו שום חלות חיוב לקיימה, ראוי לומר שהיא שבועת שוא, אלא דנלמד מקרא דנשבעתי ואקיימה דרשאי לישבע לזרוזי נפשיה ואין זה שבועת שוא, מיהו כל זה היכא דקיים המצוה לבסוף, אבל היכא דלא קיימה, הדר הו"ל למפרע שבועת שוא וחייב משום שבועת שוא. [ואפשר דר"ל דממילא שפיר איכא, זירוז גמור בשבועה זו, שהרי אם לא יקיימה, הו"ל למפרע שבועת שוא]. עכ"ל הקה"י.

י. לא צריכא לכדר' אבא וכו',

כ' במרומי שדה, הומ"ל לענין נתכוין לתלוש זה ותלש זה, דפטור רק במלאכת שבת משום דמלאכת מחשבת אסרה תורה [כדאיתא בכריתות יט:], וכן הא דאיתא בביצה [יג:]. דבעינן מלאכה חשובה מטעם זה דמלאכת מחשבת אסרה תורה. [א"ה, ואף לחומרא אשכחן, לרב אשי דאמר בב"ק ס.] דזורה ורוח מסייעתו חייב בשבת אפי' בגוונא דלענין נזיקין לא חשיב מעשה ידיה, ומשום דגבי שבת מלאכת מחשבת אסרה תורה].

י. מאי כהרין התלוין בשערה מלאכת מחשבת אסרה תורה.

הבית יעקב בכתובות [ה: כ'], דעל כרחק צ"ל דטעם הפטור דמלאכה שא"צ לגופה לר"ש, לאו משום מלאכת מחשבת, אלא משום דלאו דומיא דמשכן הוא ואינו מלאכה כלל. [יעו"ש מה שהכריחו לזה]. ובקה"י שם [סי' ד'] תמה עליו מסוגיין דמבואר בהדיא דטעמא דחופר גומא וא"צ אלא לעפרה פטור, הוא משום מלאכת מחשבת, וכ' דאולי מפרש הבית יעקב דהאי טעמא דאמרינן משום דמלאכת מחשבת אסרה תורה, קאי רק אהא דפטור מטעם מקלקל ואפי' לר' יהודה, ולא אהא דפטור לר"ש מטעם מלאכה שאצ"ל [ודלא כרש"י ותוס' שפי' אמלאכה שאצ"ל].

י. אי מההוא הוא העשה כתיב כתב רחמנא האי ללאו וכו'.

כ' המהרש"א, ר"ל דבכל השנה אינו אלא עשה, ובזמן החג נמי ללאו, והא דקאמר לעבור עליו בשני לאוין, היינו נמי בזמן החג, דהא חג כתיב. [ולא נתבאר אם כוונתו דשלא בזמן החג איכא חד לאו ועשה, ורק לאו זה דלא ילין חלב חגי דוקא בזמן הרגל עובר, או דילמא תרויהו לאוי בזמן הרגל דוקא, דהתם נמי איירי קרא מקרבנות פסח וחגיגת י"ד]. וכ' השפ"א, נראה דלשון "הוא אמינא" לאו דוקא, וכונת הגמ' היא דבאמת נימא דבכל זמן עשה הוא דאיכא, דכל הלילה עד הבוקר לא משמע אלא עשה, ובזמן חגיגה איכא נמי לאו, דאי לאו הכי "חגי" מיותר.

י. וכי זה חוטא וזה מתחייב וכו', שאני מעילה דילפא חטא חטא מתרומה.

יעו' בטו"א ש"כ, דבתרומה עצמה היכא דאיכא עבירה ליכא שליחות, כגון שעשאו שליח להקדים תרומה לביכורים דעובר בל"ת כדתנן בפ"ג דמס' תרומות [מ"ו], או שעשאו שליח לתרום מן הרע על היפה דנקרא חוטא כדאמר בפ"ק דתמורה [ה.], דאע"ג דבעה"ב שתרם בהני גווני בדיעבד תרומתו תרומה, מ"מ ליכא שליחות. [ומ"מ שפיר יליף מגז"ש

דיש שליחות במעילה אפי' דעבירה, דכמו בעיקר תרומה למצותה יש שליחות, ה"נ בעיקר מעילה שהיא עבירה יש שליחות. שפ"א. יעו"ש שיישב בזה מאי דקשיא להטו"א ע"ד תוס']. אמנם הרש"ש כ' דלבתר דילפינן דיש שליח לעבירה דמעילה, הדר יליף בהך גז"ש תרומה ממעילה, דאף בתרומה יש שליח לדבר עבירה. [עיי"ש דמיייתי מכמה דוכתי דיליף כה"ג]. ובשפ"א נסתפק בזה.

י. ברש"י ד"ה שליח עניא.

דנהי דבעה"ב פטור, דכיון דנזכר אגן סהדי דלא ניחא ליה בשליחותיה דהאיך, ומהשתא לאו שלוחו הוא. ובקידושין [ג. בד"ה שליח מעל] פירש, דבעה"ב פטור דכיון דנזכר לאו שגגה היא גביה וכו', השתא דאיפטר בעה"ב רמיא מעילה אשליח ככל התורה כולה דאין שליח לדבר עבירה. ולא משום דבעה"ב ביטל שליחותו. ובקצוה"ח [סי' שמ"ח סק"ד, וציינו בגי' מהרש"א כאן] הניח סתירת דבריו בצ"ע. עוד כ' שם, דמדבריו בקידושין מבואר דאף כשהשליח שוגג איתיה לכללא דאשדל"ע, וכשיטת הריטב"א והנימוק"י. [ועיין בשפ"א כאן שכ' דלו"ד הראשונים היה אפשר לומר, דאפי' אי נימא דכשהשליח שוגג לא שייכא סברת דברי הרב וכו', אבל במעילה דחייב רחמנא את השוגג משום דהו"ל לעיוני כדאמרינן לקמן [י.], ועשה הכתוב את השוגג כמוזיד להצריכו כפרה, שייך זה החטא גם על השליח, שהיה לו לחוש ולהתוודע שזא משל הקדש הוא, ולהכי שייך דברי הרב וכו' גם בשוגג]. ולשיטת תוס' ודעימיה דבשוגג יש שליח לדבר עבירה, צ"ל כטעמא דרש"י הכא דבעה"ב מבטל שליחותו. עכ"ד הקצוה"ח. [ולכאו' סתנן ד' רש"י אהדי גמ בטעמא דבעה"ב פטור, דהכא פירש משום ביטול השליחות, והתם פי' משום דנזכר ואינו שוגג]. ועיין בשיעורי הגרש"ר בקידושין [מאות ש"ז ואילך] שהאר"ך בביאור דברי רש"י דהכא ודהתם.

יא. התם מידע ידע דאיכא זוזי דהקדש איבעי ליה לעיוני, הכא מי ידע, היינו כהררים התלוין בשערה.

כ' השפ"א [לעיל י: בד"ה אמר רבא], צריך ביאור דאי חשוב שאין השליח יודע שנמצא מעות הקדש ביד המשלח, א"כ בכל מוציא מעות הקדש בשגגה כזו, כגון שבא אחר והניח בכיסו מעות הקדש, יש להקשות כן, ומ"מ פשיטא דחייב, דלא חילקה תורה בין שוגג לשוגג, בפרט כי האי דהיה אפשר לו לשאול להמשלח אולי יש בביתו מעות הקדש. לכן נראה דכוונת הגמ', דכיון דבמעילה יש שליח לדבר עבירה ואין השליח מועל, אין עליו חיוב לחקור כלל, רק שנולד בינתיים דהמשלח נזכר, ע"ז אמרינן שליח מי ידע דהמשלח נזכר ונתבטל שליחותו, הלא הוא הולך על דעת המשלח ולא על דעת עצמו. [ולמה יש לו לחוש שנתבטלה השליחות שיתחייב לחקור אם יש להמשלח מעות הקדש]. [ותירץ בזה מה שהקשה בס' בית ישראל אמאי הוצרך לאתויי מברייתא דנזכר בעה"ב, ולא הקשה מסיפא דההיא דמיייתי כבר, דאם שינה שליחותו שליח מעל, ולהנ"ל א"ש, דכששינה שליחותו ועשה על דעת עצמו שפיר חייב, דמוטל עליו לחקור אם נמצא בבית המשלח מעות הקדש].

ובמרומי שדה כ' וז"ל, קשה לי, איזה "שערה" יש כאן. ונראה, דודאי מי שנותן חלב לחבירו ואמר לו שהוא שומן, אין האוכל חייב חטאת שהרי אנוס הוא, דמאין היה לו לדעת שחבירו מכשילו, אבל כאן במעילה השליח חייב. והטעם, דגם זה למדנו מדיש כאן שליח לדבר עבירה, וגם זה אונס, שהרי אם השליח יודע, לא היה לו לעשות דברי הרב ודברי התלמיד וכו', ומ"מ כאן המשלח חייב, [א"ה, לכאו' כוונתו דה"נ לא הו"ל להמשלח לאסוקי אדעתיה שישמע לו השליח, ואפי' חייביה רחמנא, אף דמסברא הוי כאונס], וה"נ להיפך, אם המשלח יודע והשליח אינו יודע, חייב, וזהו הררים התלוים בשערה.

יא. רבי אומר נפש תחת נפש ממון.

בשפ"א הביא, דמדברי הטו"א נראה דטעמא דרבנן דפטרי ממוון, משום דכיון דמחייבי ליה מיתה, קים ליה בדרבה מיניה, ומשו"ה שו"ט אי מהני תפיסת הירושים. וכ' השפ"א, דלדבריו כל הורג נפש במזיד אם

תפסו היורשים דמי הנהרג מן הרוצח, מהני תפיסתם, לפי מש"כ רש"י בב"מ [צא]. דמהני תפיסה. ומסיק השפ"א, ולדידי ז"א, דכל רוצח חייבתו תורה מיתה, ולא מצינו בקלב"מ כלל תשלומי מעות בהורג נפש, ונהי דאפשר דטעם התורה היה משום שאינו מתכפר בתשלומין רק במיתה, סוף סוף ליכא חיוב ממון כלל, והוא הדין והוא הטעם לרבנן דרבי במתכוין להרוג את זה והרג את זה, דחייב מיתה כדין רוצח וליכא חיוב ממון כלל ולא אתינן עלה מכח קלב"מ, ודוקא באתנן או בקנס דאלו נעורות, דלולי החיוב מיתה מפורש חיוב ממון בתורה, ורק מטעם קלב"מ פטור, מהני תפיסה, משא"כ בהורג נפש דליכא כלל חיוב ממון, וזה ברור בעיני.

[אכן בהגה"א פ"ד דב"ק מבואר דה"נ דהורג נפש יש עליו חיוב לצאת ידי שמים לשלם דמי הנהרג, ומשמע כדברי הטו"א דבידי אדם פטור מטעם קלב"מ. ועיין בתוס' בב"ק [ד. בד"ה כראי] דלשיטת הריב"א, אי לאו דקלב"מ היה חייב בכופר. הוספת חתנו].

יא. בתוד"ה בגזבר. ואפי' למ"ד שליחות יד א"צ חסרון, הכא שאני דכל היכא דאיתיה בי גזא דרחמנא איתיה.

הקשה מהרצ"ח, דבתוס' בבכורות [יג: בד"ה דבר תורה] כ', דבכל מקום אמרינן היכא דאיתא בי גזא דרחמנא איתא, ולא מהני משיכה בהקדש, וא"כ גם בנותנו לחבירו, מאי מעילה שייך ביה, הרי לא הוציאה מרשותו עדיין. [א"ה, א"כ בכל מעילה נמי נימא דאם משך לאו מידי קעביד, אלא ע"כ דבהכי חייביה רחמנא, דכל שבהדיט כה"ג הוא הוצאה מרשותו, אף בהקדש מעל [ולא מיפטר מטעמא דכל היכא דאיתיה וכו'], אבל בגזבר שנטל לעצמו, שאף בהדיט כה"ג ליכא הוצאה מרשותו, דמקמי נטילתו נמי ברשותיה מנחה [אי לאו דנתחדש חיובא דשליחות יד]. לא מעל, [דתרתי לא אמרינן, דלהוי כשליחות יד, וליהוי הוצאה מרשותו אע"ג דכל היכא דאיתיה וכו']. עד שיתן לחבירו, דבכה"ג בהדיט איכא הוצאה מרשותו, וממילא הוא ככל מושך מהקדש דמעל].

יא. בתוד"ה במי מקוה. פירש"י נקודתו בפתח וכו', ולא יתכן, דהא מים שאובין לאו מהכא נפקא, אלא מ"אך מעין ובור" וגו'.

כ' החת"ס, לפע"ד כוונת רש"י מבואר, דס"ל דקרא אך מעין וגו', לא מיירי מטבילה, רק מטהרת המים עצמן, וקרא דורחץ את בשרו במים בפת"ח, מורה על מים הידועים במקום אחר, והיינו קרא דאך מעין וגו', וכל התנאים הנצרכים לטהרת המים עצמן, אותם תנאים צריכים לטבילת הטמאים וכו'.

יא. בתוד"ה ברום ג' אמות. וגם הפייט יסד בסליחה וכו' והרביעית והחמישית אויר מגולה.

כ' המהרש"א, אבל בנוסחא שלפנינו וכו' והרביעית אויר מגולה ולא כתוב בה והחמישית, מיהו אפשר לפרשו כן, הרביעית אויר מגולה מכל צד של כל אחד, דהו"ל ה' אמות לכל אחד, אבל לפ"ז לא היה מקום בעץ חמישים לתלות גם המן, ובקרא מפורש שנתלה ג"כ בעץ החמישים וכו'. [א"ה, אולי ס"ל לתוס', דכיון דהמן נתלה בחוהמ"פ, ובניו נתלו ב"ג באדר, ויש ביניהם י"א חודש, הורידוהו מן העץ להניח מקום לבניו, וגם מסתמא כבר נרקב והתפרדו עצמותיו באורך הזמן].

יא. בתוד"ה הא כיצד. הקשה הר"ר אליעזר ממיץ וכו' ושמא תרתי שמעינן מינה.

ובתוס' שם [בד"ה אי בהם] פירשו, דהא דהכא אסמכתא היא, דשיעורין הלכה למשה מסיני. וכ' הטו"א דצ"ל לפ"ז, הא דחשיב לה הכא ביש להם על מה שיסמוכו, אע"ג דהללמ"ס הן, אפ"ה כיון דיש לה אסמכתא, מכלל יש להם על מה שיסמוכו הוי, ולא דמי להיתר נדרים אע"ג דודאי הללמ"ס הוי, משום דאין להם על מה שיסמוכו בשום אסמכתא דקרא. [א"ה, לענין חומר דידהו ליכא נפק"מ בחילוק זה דמתני', דלכאו' שוין הן כיון דתרויהו הללמ"ס, ואולי תנן הכי לענין דרכי לימוד מצוות אלו, דאי ליכא אפי' אסמכתא יש להשתדל יותר בזכירתן, טפי מהני דאית בהו אסמכתא, שאין משתכחין כ"כ, וכעין הא דתנן מקרא מועט והלכות מרובות, דמפרש בגמ' לענין דאי מסתפקא מילתא, לעיין במתני' ולא בקראי, וה"נ לענין זכירתם].

והרמב"ם [בפ"ד מהל' אבות הטומאות הי"ב] כ', שרץ שיבש או נשרף ושלדו קיים וכו' ה"ז מטמא וכו', ומסיים, וקרוב בעיני שטומאה זו מדבריהם. וכ' הטו"א דלפ"ז היא דרשא דנדה, אסמכתא היא, ומ"מ קשה מהיכא למד הרמב"ם כן, דטפי מסתברא לומר כתוס' דהך דהכא אסמכתא, וכעדשה מן השרץ בכלל שיעורין דהללמ"ס הן.

יא: ולא במרכבה ביחיד אא"כ היה חכם ומבין מדעתו.

כ' בבן יהודע, קשיא, הול"ל אא"כ הוא חכם. ונראה לי הכוונה, לומר אא"כ ידוע לרב שזה התלמיד [היה] חכם דהיינו מלימוד הפשט שהיה לומד עמו נודע לו שהוא חכם, ואז יוכל ללמדו הסוד הזה, כי אם לא נודע לו מלימוד הפשט שהוא חכם באמת, איך לימדו בפעם הראשונה הסוד, דמהיכא ידע שהוא חכם, ולזה אמר אא"כ היה חכם, רצה לומר היה מכבר בלימוד הפשט.

יא: אא"כ היה חכם ומבין מדעתו.

כ' בעיין יעקב, נראה דגם בשתי בבות ראשונות, אם הם חכמים (ומבין מדעתו) [ומבינים מדעתם], מותר לדרוש בב' ובג', דליכא שום חשש כיון שהם חכמים גדולים, וסימן לדבר כל ערום יעשה בדעת [משלי י"ג, ט"ז] ער"ם ר"ת עריות ראשית מרכבה. עכ"ל.

יא: כל שלא חס על כבוד קונו וכו'.

כ' הרמב"ם בפיהמ"ש ז"ל [בתוך דבריו], מפני שמבקש לדעת הדבר חוץ מדרכו ועל מה שאינו בטבעו, כי לא ידמה מה למעלה ומה למטה אלא אויל בצורת הנמצאים, וכשירצה האדם הערום מן החכמה, לחשוב עד שידע מה שעל השמים ומתחת לארץ בדמיונו הנפסד וכו', תוציא אותו זו המחשבה אל השגעון ותמהון הלבב, וענין זו המלה המפוארה וזה בעזר האלקי באמרים "כל שלא חס על כבוד קונו", רוצה בו מי שלא יחוס ויחמול על שכלו, כי השכל הוא כבוד השם וכו'. [ולקמיה מפרש עד"ז, הא דמפרש לה לקמן [טז]. זה העובר עבירה בסתר, ומייתי דאחז"ל [סוטה ג.] אין המנאפין מנאפין עד שתכנס בהם רוח שטות, כי בעת התאוה וכו' אין השכל שלם].

יא: אלא הנהו מיבעי ליה לרבות את הנכרים שמוזהרין על ברכת השם ועל ע"ז כישראל, האי נמי וכו' שמוזהרין על העריות כישראל.

הקשה הטו"א, הא כולוהו דריש להו בסנהדרין [נו: מקרא ד"ויצו ד' אלקים" וגו', ויעו"ש שכ' דמ"מ אצטריך דרשות דהכא לאופני האיסור שלא נכללו בדרשא דהתם, דבעריות איתרבי הכא נערה המאורסה, א"נ נכנסה לחופה ולא נבעלה, דלדידהו לית להו, ודיינינן להו בדינא דידן, וברכת השם איצטריך לרבות הכינויים, וע"ז אצטריך לרבות מולך [וכמ"ד מולך ע"ז הוא]. ומהרצ"ח תי', דאמרינן התם [נט.] כל מצוה שנאמרה ולא נשנית, לישראל נאמרה ולא לבני נח, ובלי הכפלת האיסור אחר מתן תורה, הו"א דכיון שניתנה תורה, פקע איסור מבני נח ולא נאמר רק לישראל. [ולפור"ר צ"ב, דלזה סגי במה שנכפל גוף האיסור, וא"צ יתור לרבות בני נח].

יא: אין דורשין בסתרי עריות וכו'.

רש"י פי' בהנך שאינן מפורשות כגון כגון בתו מאנוסתו ואם חמיו וכו'. ועד"ז פיר"ח בפרטי הדינין שבעריות ז"ל, ומאי ניהו סתרי עריות כגון העראה ונשיקה, ואזהרה ועונש לדבר שנשכב, וכן כמה שנים יהיה ויתחייב השוכב עמו וכו' ב. [אבל דברים המפורשים בקרא לא מיקרי "סתרי" עריות, וגם ליכא למיחש שיקל בהם מחמת שמתאוה להם].

וכ' המהרש"א בח"א דלשון "סתרי" לא משמע כן, ומתוך דברי ספר ישן למדתי לפרש סתרי ממש וסוד איסור עריות, כגון סוד אחותו, דהשטן מונה את ישראל באיסורה, שהרי עולם בתחלת בנינו היה שקין והבל נשאו אחותם, ואין האדם דן בשכלו לאסור, וכן באיסור אחות אשתו, אין אדם דן בשכלו, שמטתו של יעקב שלימה היתה ונשא אחות אשתו, והנך תרי דשקלי וטרי בהדדי ולא שמעו טעם סוד בזה מרבן, ואתו למישרי איסורא בעריות כי האי. [יעו"ש עוד].

[ובהא דאסרו לדרוש מטעמא דטעו התלמידים ואתו למישרי, אין האיסור כדי לקיים מצות תלמוד תורה כראוי, [דלא להוי רבם כעושה מלאכת ד' רמיה אם ילמדם באופן זה המביא לידי טעות, כעין עובדא דיואב בב"ב כב:], אלא משום סייג לקיום המצוות האלו, שלא יכשלו בהם במעשה, שהרי הרמב"ם לא הביא מתני' בהל' ת"ת, אלא בהל' איסורי ביאה ובהל' יסודי התורה].

יא: עריות בין בפניו בין שלא בפניו נפיש יצריה.

בתוס' בסוטה [ח. בד"ה גמירי, וציינו מצפ"א כאן] הקשו מהך דהכא, אהא דאמר רבא התם גמירי דאין יצה"ר שולט אלא במה שענינו רואות. ופירשו דהכא אחר שראה הערוה פעם אחת, שוב מהרהר אחריה לעולם ואפי' אינה בפניו, אבל במי שלא ראה, אין יצה"ר שולט. ועד"ז כ' גם בס' חסידים [סי' תתשל"ח, וציינו ג"כ שם]. [אלא דהתם מחלק כן בקרובותיו, ולאחר שעיוורו אנשי כנה"ג עיני יצרא דעריות כמבואר ביומא

בסנהדרין [סד.], ומשמע דבשאר עריות אין חילוק. ושמא בקרובותיו דוקא כשראה ונהנה [כלשונו שם], ועל דרך עבירה גוררת עבירה, ובשאר אפי' בראה בעלמא]. ובעיון יעקב הביא ד' תוס' דסוטה, והוסיף ע"ז בשם ראבי"ה דהאידנא שהכל בכתב, מותר לדרוש בעריות.

יא: בתוד"ה במעשה בראשית. פי' ר"ת הוא שם מ"ב אותיות וכו'.

כ' התוי"ט, ואין ספק שהמכוון מה שאסור מללמדו, הוא על כח פעולתו ומעשה שעל ידו נעשה, דאילו ידיעת אותיותיו ומילותיו בלבד, הרי נודע, וחלילה למחברים הקדושים שהיו כותבין אותו ומפרסמין אותו, אילו היה זה בכלל האיסור, אלא שהאיסור על ידיעת הפעולה והמעשה שעל ידו, וכפירש"י בפ"ד דקידושין [עא.], וז"ל, שם בן י"ב וכו' משרבו הפריצות.